

SİYASET, EKONOMİ ve YÖNETİM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

RESEARCH JOURNAL OF
POLITICS, ECONOMICS AND MANAGEMENT

October 2017, Vol:5, Issue:5

Ekim 2017, Cilt:5, Sayı:5

P-ISSN: 2147-6071

E-ISSN: 2147-7035

Journal homepage: www.siyasetekonomiyonetim.org

Türk Dış Politikası'nda Afrika Açılımı *The African Opening in Turkish Foreign Policy*

Doç. Dr. Ebru OĞURLU

Lefke Avrupa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, eogurlu@eul.edu.tr

DOI: <https://doi.org/10.25272/j.2147-7035.2017.5.5.05>

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş 11 Ağustos 2017
Düzeltilme Geliş 14 Ekim 2017
Kabul 15 Ekim 2017

Anahtar Kelimeler:

Türk Dış Politikası, Jeopolitika, Afrika Açılımı

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Soğuk Savaş'ın ardından küresel dünyanın jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik ağırlık merkezi Atlantik'ten Pasifik'e kaymış ve küresel jeopolitik güç mücadelesi esas olarak Afrika-Avrasya coğrafyasında başlamıştır. Geleceğin küresel liderini belirleme potansiyeline sahip bu coğrafya dünya siyasetinde söz sahibi olmak isteyen küresel ve bölgesel aktörlerin ilgi odağındadır. Oluşturduğu yeni dış politikasında, kendini Afro-Avrasya bölgesinde merkez bir ülke olarak tanımlayan Türkiye, tarihi ve kültürel bağlarına da atıfla bu bölgesel aktörlerin başında gelmektedir. Bugün, Türk dış politikasının Afrika'ya öncelikli gündem maddeleri arasında yer vermesi de hem küresel boyuttaki jeopolitik değişikliklerin hem de Türk dış politikasında yaşanan zihniyet değişikliği ve jeopolitik algıdaki farklılaşmanın sonucudur. Bu çalışmada, yeni Türk dış politikasının teorisinin ve pratiğinin kesiştiği alanlardan biri olarak, özellikle 2005 yılından itibaren kurumsal bir kimlik kazanarak gelişmeye devam eden Afrika Açılımı tartışılacak ve Türkiye'nin Afrika'daki güç anlayışı incelenecektir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received 11 August 2017
Received in revised form 14 October 2017
Accepted 15 October 2017

Keywords:

Turkish Foreign Policy, Geopolitics, African Opening

© 2017 PESA All rights reserved

ABSTRACT

With the end of the cold war, geopolitical, geostrategic and geoeconomic centre of gravity of the world has moved from Atlantic to Pacific and the global geopolitical power struggles have mainly started in Afro-Eurasia. This area has become the centre of attraction for both the global and regional actors that would like to have a say in world politics because of its potential to determine the future global leader. Turkey which represents itself as a centre in the Afro-Eurasia geography in its new foreign policy leads these regional actors referring to its historical and cultural connections with the region. Shifting of geopolitical perceptions in Turkish foreign policy towards Africa is the result of the global geo-political changes and diversifications in the foreign policy perceptions of Turkey. This research will analyse Turkey-African relations, which have been developing since 2005 on the basis of an institutional identity, as the meeting point of the theory and practice of new Turkish foreign policy.

GİRİŞ

Türk dış politikası, Türkiye'nin ulusal çıkarları çerçevesinde tanımlanan hedeflerini ve ideallerini gerçekleştirmek amacıyla uluslararası sisteme yönelik olarak kabul edilen plan, program, strateji ve politikaları içermektedir. Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte kabul edildiği şekliyle, bu politikanın uluslararası barış, hukuk ve adalet; siyasi ve ekonomik karşılıklık; iç işlerinde karışmama ve devletler-arasında eşitlik gibi değişmez ilkeleri ve idealleri bulunmaktadır. Türkiye, anılan bu ilkelere her zaman sadık kalmakla birlikte, farklı zaman dilimlerinde farklı dış politika öncelikleriyle hareket etmiştir.

Bu ilkeler doğrultusunda, 1950'li yılların sonundaki dekolonizasyon süreci neticesinde bağımsızlıklarını ilan eden Afrika ülkelerini hemen tanımına rağmen Türkiye, bu dönemde kıta ile siyasi ve iktisadi ilişkilerini geliştirmede etkisiz ve ilgisiz kalmış; ilişkiler hiçbir şekilde önemli ve uzun vadeli ilişkiye dayanmamıştır. Soğuk Savaş döneminde siyasi ve güvenlik endişeleriyle Batı odaklı bir dış politika izleyen Türkiye, komşuları dâhil diğer bölgeleri ikinci plana atmak durumunda kalmıştır. Ancak, zaman içinde Batı ile yaşanan siyasi ve ekonomik sorunlar ve meydana gelen küresel dönüşümlerin etkisi Türkiye'yi Batı ittifakını dengelemek adına bazı yeni girişimlere yönelmiştir. Bu kapsamda Türk dış politikası gündem maddeleri arasında yer bulan Afrika kıtasına yönelik bir açılım planı 1970 yılında tasarlanmış ve ilişkiler tesis edilmeye başlanmıştır. Ancak, o dönemdeki ilgi, bilgi ve strateji yokluğundan dolayı, Afrika ile siyasi, ekonomik ve ticari ilişkiler kalıcı olarak geliştirilememiştir. Afrika, sadece daha küresel anlamda dünya siyaseti içinde görülen ve genellikle ciddi sorunlarla özdeşleştirilmiş bir coğrafya olarak kabul edilmiştir.

1998 yılı Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinin seyrini değiştiren bir yıl olmuştur. Bu yılda ilan edilen Afrika Eylem Planı ile ilişkiler farklı bir aşamaya evrilmiş ve Türkiye Afrika ülkeleri ile ekonomik, siyasi ve kültürel bağları geliştirme hedefini açıklıkla ortaya koymuştur. 2005 yılında ilan edilen Afrika Yılı ise artık Türkiye-Afrika ilişkilerinin farklı bir aşamaya ulaştığını gösteren sembolik bir gelişmedir. Bu çalışma, Türkiye-Afrika ilişkilerindeki bu evrimin tarihsel bir bakış açısıyla ortaya koymayı ve Türkiye'nin günümüz şartlarında Afrika'daki varlığını kıtada uyguladığı güç anlayışı açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte kabul edilen Türk dış politikasının temel ilkeleri ve bu politikanın tarihsel gelişim süreci anlatılmaktadır. İkinci bölümde, Türk dış politikasında özellikle 2000'li yıllardan itibaren gözlenen değişim incelenmektedir. Üçüncü bölüm, yeni Türk dış politikasının teorisinin ve uygulamasının kesiştiği bir alan olarak Türkiye-Afrika ilişkilerine ayrılmakta ve bu bölümde ilişkilerin kısa bir tarihsel geçmişi ile Türk dış politikasında Afrika açılımını mümkün kılan faktörler ortaya konmaktadır. Çalışmanın son bölümünde ise Türkiye'nin Afrika kıtası genelinde uyguladığı yumuşak güç anlayışı farklı gelişmelere ve örneklerle atıfla tartışılmaktadır.

1. Türk Dış Politikası

Dış politika "bir devletin veya uluslararası ilişkilerde bağımsız aktörlerin diğer bir devlete ya da devlet gruplarına veya uluslararası sisteme yönelik yetkili organ ve temsilcileri aracılığıyla aldığı kararlar, yaptığı eylemler, oluşturduğu değerler ve beklenen amaçlarından oluşan dış ilişkilerin tümüdür" (Bal, 2001: 3). Bu tanıma referansla, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte şekillenmeye başlayan Türk dış politikası¹ ise Türkiye'nin, ulusal çıkarlarını oluşturan hedeflerini ve ideallerini gerçekleştirmek amacıyla uluslararası sisteme yönelik oluşturduğu plan, program, strateji ve politikaların bütünüdür.

1.1. Geleneksel Türk Dış Politikası'nın İlkeleri

Bağımsızlığından itibaren temel hedefleri devletin egemenliğini, tam bağımsızlığını ve ülkenin toprak bütünlüğünü sağlamlaştırmak ve yeni kurulan bu devleti uluslararası alanda tanıtmak olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemi dış politikası, aşağıda kısaca anlatıldığı üzere, statükoculuk, Batıcılık, ve meşruiyetçilik temel ilkeleri üzerine oturmaktaydı.

Yurtta Barış Dünyada Barış idealinde karşılığını bulan statükoculuk ilkesi, Türkiye Cumhuriyeti'ni uluslararası barış ve güvenlik çabalarının tamamlayıcı bir unsuru haline getirmiştir (Sander, 1982: 107).

¹ Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren şekillenen ve benimsenen dış politika geleneksel Türk dış politikası olarak adlandırılmaktadır.

Sistemde var olan dengeyi bozmaktan çekinen yeni ülke özellikle büyük devletleri tedirgin edecek politikalarından ve girişimlerden kaçınmış, küresel veya bölgesel aktör olma iddialarından uzakta kendi bağımsızlığını koruma yönünde hareket eden bir devlet görüntüsü çizmeyi tercih etmiştir. Aynı zamanda dengelerin değişmesinden kendisi de rahatsız olacak olan Türkiye, bir yandan yurtiçinde kendi reformlarına yönelmiş ve diğer yandan da uluslararası sistemde bağımsız ve eşit bir aktör olarak dengenin ve barışın korunmasına katkı sağlamayı tercih etmiştir.

Bu sistemde, Batılı güçlere karşı savaşılmış olmasına rağmen yeni kurulan Cumhuriyet, kuruluş ideolojisi olarak Batıcılığı benimsemiş ve her fırsatta Batı ile yakınlaşmayı sağlamak adına Batı odaklı bir dış politika yürütmüştür (Balcı, 2013: 27). Burada Batı, bir coğrafyadan ziyade bir medeniyet ve bir zihniyet çerçevesinde “arkaik olana karşı moderniteyi, akla ve pozitif bilime dayalı bir hayat tarzını ve Osmanlı toplum yapısı yerine yeni, dinamik bir ulus devlet anlayışı”nı (Sönmezoğlu, 2011: 258) temsil etmektedir. Böylece, dış politikada Batılılaşma ilkesi çerçevesinde hareket edecek olan Türkiye hem modernleşecek hem de Çağdaş Batı medeniyetini temsil eden Avrupa devletler sisteminin eşit ve saygın bir üyesi olma yolunda ilerleyecektir.

Türkiye, bağımsızlığı savunabilmek ve koruyabilmek için uluslararası hukuka dayanmak ve meşruluk ilkesini kullanmak zorundaydı (Çopur, 2010). Bu sebeple, uluslararası siyasette temel davranış kurallarına uyması gerektiği bilinciyle hareket etmiş ve kendi dış politika davranışlarının da meşru bir zemine dayanmasına büyük özen göstermiştir. Meşruiyetçilik olarak adlandırılabilir bu ilkeye göre Türkiye dış politikada uluslararası hukuk çerçevesinde hareket ederek hem kendi varlığını meşru bir zemine dayandırmakta hem de uluslararası platformlarda hak aramanın bir yolu olarak uluslararası hukukun önemine vurgu yapmaktaydı.

1.2. Geleneksel Türk Dış Politikası'nın Tarihsel Evrimi

Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte ilk dönemlerde tarafsızlığı benimseyen Türk dış politikası tarihsel bir süreç içinde tarafsızlıktan aktivizme evrilmiştir. Cumhuriyetin ilk yirmi yılında tarafsızlık ve aktif izolasyonizm (Kösebalaban, 2014: 120-122) anlayışını kabul eden politika yapımcılar iç politikaya ağırlık verebilmek için Cumhuriyet dönemi ilkeleri çerçevesinde dış politikada ihtiyatlı hareket etmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iki kutuplu bir sistemin ortaya çıkması ile birlikte önceki dönemlerde sürdürülen tarafsızlık politikası yerini Batılılaşmaya bırakmış ve bu değişim kurumsal bütünleşme çabaları ile kendini kuvvetli bir şekilde hissettirmiştir. Türkiye 1948'de Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü kurucu üyesi olurken 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne üye olmuştur. 1963'te Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Ankara Anlaşması'nı imzalayarak Topluluğa üye olma yolunda ilk adımı atmış, NATO üyeliği ile güvenlik ittifakını da kurumsallaştırmıştır. Bu süreçte Batı eksenli bir dış politikayı benimseyen ve takip eden Türkiye, bu tercihinin doğal bir neticesi olarak hem kendi komşu bölgelerinden hem de Orta Doğu ve Afrika gibi yakın coğrafi bölgelerden uzaklaşmıştır (Karpat, 2012: 162).

1960'lı yıllara kadar sürdürülen Batı eksenli geleneksel dış politika, bu tarihten itibaren, yaşanan bazı ülke içi ve uluslararası gelişmelerden dolayı çok yönlü bir eksene kaydırılmaya çalışılmıştır. 1960-1980 arası dönemde Türkiye, parçası olarak gördüğü Batı'nın kendisine karşı yürüttüğü politikalarından duyduğu rahatsızlık ve bunun yol açtığı hayal kırıklığı ile yaşamakta olduğu yalnızlaşmaya da bir tepki olarak başka seçeneklere yönelmeye başlamış ve Batı politikaları ile çelişse de kendi girişimlerinden vazgeçmemiştir.² Ancak, görece özerklik dönemi (Oran, 2013: 673-679) olarak adlandırılan bu dönemde, fiiliyatta yürütülen Batı karşıtı politikalara rağmen Türkiye, ilkesel anlamda Batılılaşma hedefinden vazgeçmemiştir.

² 12 Mart döneminde ABD'nin baskısıyla yasaklanan haşhaş ekimi Temmuz 1974'te serbest bırakılmıştır. 1964 yılında ABD'nin uyarıları sonucu Kıbrıs'a müdahale etmekten vazgeçilmesinin ardından 1974 yılında Kıbrıs Harekâtı gerçekleştirilmiştir. 1979 yılında Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşü reddedilmiştir.

1980'den itibaren dışa açık pazar ekonomisinin kabul edilmesi Türkiye'nin dış politikasında da bazı değişimleri kaçınılmaz kılmıştır. Türkiye bölge ülkeleri ile özellikle ekonomik ilişkiler başlatmış ve bölgesel bir güç olma yolunda ilk adımlarını atmıştır. Bu dönemde uygulamaya konan siyasi ve ekonomik politikalar neticesinde Türkiye'nin özellikle Ortadoğu'daki görünürlüğü ve etkinliği artmıştır. Bu sebeple, 1980'lerde Türk dış politikasının "Cumhuriyet tarihinde görülmedik bir hızla İslamcı izler taşımaya başladığı" yönündeki eleştiriler dillendirilmeye başlanmıştır (Gönlübol, 1996: 629).

1990'lı yılların başında Soğuk Savaş'ın sona ermesi geleneksel Türk dış politikası'nda ideolojik ve jeopolitik bir kaymayı da beraberinde getirmiştir. Kendini hem yeni fırsatları hem de yeni tehditleri içeren yepyeni bir uluslararası sistem içinde bulan Türkiye yeni şartlar altında kendi uluslararası rolünü ve kimliğini yeniden şekillendirmek zorunda kalmıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte ortaya çıkan yeni uluslararası sistemin yeni aktörleri olarak kendilerini göstermeye başlayan Orta Doğu, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya, Türkiye için yeni fırsat alanlarını oluşturmuştur. Türkiye, Batı ülkeleri ile tarihsel olarak devam eden ilişkilerinin yanında yeni dönemin sunduğu imkanlarla siyasi, ekonomik, askeri ve sosyal alanlarda çok taraflı ve çok boyutlu ilişkiler geliştirebilme fırsatını yakalamıştır. Artık, Afrika da dâhil olmak üzere Batı dışında kalan coğrafyalar uzak ve sorunlu bölgeler değil muhtemel partnerlerdir.

Benzer bir şekilde soğuk savaş dönemindeki klasik güvenlik merkezli dış politika anlayışı da terkedilerek farklı alanlarda varlık göstermeye başlayan bir dış politika anlayışı benimsenmiştir. Kısaca, soğuk savaşın bitmesi ile iki kutuplu sisteminin getirdiği her türlü sınırlamadan ve kısıtlılıktan kurtulan Türkiye hem coğrafi hem de tematik çerçevede daha rahat hareket etme imkanı bulmuştur. Bu rahatlama, aşağıdaki bölümde detaylı olarak tartışılacak olan, çok yönlü ve çok-boyutlu bir dış politikaya geçişin ilk adımıdır.

2. Yeni Türk Dış Politikası

İlk esaslı dönüşümünü Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile 1990'lı yıllarda yaşayan Türk dış politikası, 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) iktidara gelmesiyle yeni bir döneme girmiş ve Soğuk Savaşın bitişi ile kendini hissettirmeye başlayan "aktif dış politika" anlayışı (Öniş, 2011: 49) daha görünür hale gelmiştir. Bu dönemdeki en önemli değişiklik küresel ve bölgesel jeo-politik dönüşümler neticesinde Türk dış politikası'ndaki jeo-politik algının değişmesi ve Orta Doğu, Balkanlar, Kafkasya ve Afrika gibi yeni coğrafyaların Türkiye'nin yeni jeo-politik söylemine ve algısına dahil edilmesidir (Yeşiltaş, 2013: 662). Türkiye artık bölgesel dinamizm ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda hareket eden bölgesel bir güç olma iddiasındadır. Bu çerçevede, Türkiye, özellikle Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu'daki komşularıyla ekonomik, politik ve stratejik bağlar kurmaya başlamış; ilgi ve enerjisini Arap Ligi, Bağlantısızlar Bloğu ve Afrika merkezli örgütler gibi, dış politikada uzun zamandır göz ardı edilen bölgelere ve örgütlere yönelmiştir. Böylece Türkiye, "eşsiz jeo-politiğine, kültürel kimliğine ve yükselen ekonomisine atıfla kendi uluslararası kimliğini Batı yanlısı pasif bir aktörden ziyade aktif ve yapıcı bir küresel aktöre çevirmiştir" (Özkan ve Akgün, 2010: 526).

2.1. Türk Dış Politikasında Ortaya Çıkan Değişimin Nedenleri

Dış politikada yaşanan değişimin nedenlerini irdeleyen çok çeşitli çalışmalar bulunmaktadır.³ Bu çalışmada Türk dış politikasındaki değişim üç farklı nedene dayanarak açıklanmaya çalışılacaktır.

Bu nedenler ilki dış politika anlayışında kabul edilen ve dış politikanın teorideki ve pratikteki fikir kaynaklarını ifade eden yeni kavramsal çerçevedir. Yeni Türk dış politikasının kavramsal çerçevesi önceki kavramsal çerçevelere bir tepki olarak coğrafyanın yanında tarihsel arka plana ve kültürel bağlara da vurgu yaparak *Stratejik Derinlik*⁴ kavramı ile açıklanmıştır. Kavram, "yeni Türk dış politikasının ağırlıklı olarak

³ Ayrıntılı bilgi için bakınız James N. Rosenau (1990), *The Scientific Study of Foreign Policy*, Francis Pinter, London; Charles F. Hermann (1990), "Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy", *International Studies Quarterly*, Volume: 34, Issue: 1; p.; Ahmet Sözen (2010), "A Paradigm Shift in Turkish Foreign Policy", *Turkish Studies*, Volume: 11, Issue: 1, p. 103-123.

⁴ Kavram, aynı zamanda, yeni Türk dış politikasının arkasındaki isim olan Ahmet Davutoğlu'nun eserinin de adıdır.

mekânsal ve coğrafi boyutunu inceleyen teorik çerçevesini oluşturmakta ve Türkiye'nin jeo-politik, jeo-kültürel ve jeo-ekonomik düzeylerde sahip olduğu konumun uluslararası siyaset açısından önemini vurgulamaktadır" (Yeşiltaş ve Balcı, 2011: 12).

Geleneksel Türk dış politikasında gözlenen değişikliğin ikinci nedeni ise ülke içindeki yeniden yapılanma sürecidir. İç yapılanmada etkili olan birden çok faktör söz konusudur. Bunlardan ilki tüm karar alıcıların sahip olduğu kişilik özellikleridir (Sözen, 2010: 105). Bu çerçevede, yeni Türk dış politikasının ortaya çıkmasında kendi fikir dünyasına göre yeni bir jeo-politik algı ve kimlik geliştiren Ahmet Davutoğlu'nun rolü büyüktür. İç yapılanma denildiği zaman düşünülmesi gereken bir başka nokta ise yeni bir iktidar anlayışı ile ortaya çıkan siyasi yapılanma sürecidir. Yeni bir iktidar anlayışı ile ortaya çıkan yeni Türk dış politikası, iç siyasetteki yeniden yapılanma neticesinde geleneksel dış politika anlayışında bazı kırılmalara neden olmuştur. Bu süreç, dış politikada bürokrasinin gücünü azaltırken kamuoyunu dış politika yapım sürecine dahil etmiş ve sivil toplumun rolünü ve görünürlüğünü artırmıştır. Böylece, devlet dışı kurum ve kuruluşlar, iş dünyası, ve her türlü sivil toplum kuruluşları, düşünce kuruluşları, entellektüeller de dahil olmak üzere çok farklı kesimler dış politika yapım sürecinin ayrılmaz parçası olmuştur (Aras, 2009: 155).

Yeni Türk dış politikasının ortaya çıkışının ardında yatan üçüncü neden ise ülkenin sınırları dışında oluşan ancak karar vericilerin dış politikayı belirlerken dikkate alması gereken dış etkenlerdir. Soğuk Savaşın bitişi küresel jeopolitik yapılanmayı değiştirmiş ve yeni coğrafyalar küresel jeopolitiğin güç rekabetinin merkezinde kendine yer bulmuştur. Türkiye, dönüşen bu yeni küresel sistemde sahip olduğu eşsiz coğrafi konuma ve ortak tarihsel-kültürel geçmişine atfen jeopolitik kimliğini yeniden tanımlamış ve bu kimlikte daha önceden göz ardı edilen Batı harici coğrafyalar da yeni fırsatlar ve bir bütünün parçaları olarak ortaya çıkmıştır. Afrika da bu coğrafyalardan biridir.

2.2. Yeni Türk Dış Politikası'nın Teorisi ve Pratiği

Tarih ve coğrafya temelli bir dış politika anlayışına dayanan yeni Türk dış politikasının teorik ve ideolojik çerçevesi, daha önce de belirtildiği gibi, yeni bir dış politika dili kullanılarak *Stratejik Derinlik* kavramına atıfla tanımlanmıştır. Buna göre, hem tarihi hem de coğrafi açıdan bölgesinin merkez ülkesi olan "Türkiye'yi çevreleyen yakın kara, yakın deniz ve yakın kıta havzaları, coğrafi olarak dünya ana kıtasının merkezinin, tarihi olarak da insanlık tarihinin ana damarının şekillendiği alanları kapsamaktadır" (Davutoğlu, 2010). İçinde bulunduğumuz dönemde, tarihi birikimini etkin bir şekilde kullanabilecek toplumların ön plana çıkacağı gerçeğinden hareketle Türkiye de tarihi derinliği ile stratejik derinliği arasında yeni ve anlamlı bir bütün oluşturması durumunda yeni uluslararası konjonktürde merkez bir ülke konumunu kazanacaktır. Teorik çerçevesi *Stratejik Derinlik* kavramı ile açıklanan yeni Türk dış politikasının yeni ilkeleri ise güvenlik-özgürlük dengesi, komşularla sıfır sorun, proaktif bölgesel dış politika, çok boyutlu dış politika, yeni diplomatik tarz ve ritmik diplomasi (Davutoğlu, 2008: 79-84; Davutoğlu, 2013). Diğer taraftan, yeni dış politika anlayışında bu politikanın uygulanmasını mümkün kılacak olan bazı kavramsal araçlar da mevcuttur. Bu araçlar arasında "akıl ülke" ("*dünyada, küresel olaylarda sözü dinlenen, olayları önceden gören, o olaylara karşı tedbir alan, alternatif çözüm üreten*" bir ülke) (Davutoğlu, 2011 konuşması), yumuşak güç ("*zorlama ya da paradan ziyade karşı tarafı etkileme ve cezbetme (çekicilik) yoluyla istediğini yaptırabilme kabiliyeti*")⁵, "ekonomik karşılıklı bağımlılık", "düzen kurucu aktör", "entegre dış politika" ("farklı dış politika konularını tek bir çerçevede ele alabilen birbirini destekleyen, tetikleyen çok yönlü politika" (Aras, 2010: 132-133) ön plana çıkmaktadır.

Yukarıda belirtilen ilkelere ve kavramsal araçlara atfen oluşturulan yeni Türk dış politikasına göre, Türkiye, üzerinde bulunduğu eşsiz coğrafyası sayesinde Afro-Avrasya bölgesinin ortasında farklı bölgesel kimliklere ve aidiyetlere sahip merkez bir ülkedir. Aynı anda Orta Doğu, Balkan, Akdeniz, Karadeniz, Avrupa ve Asyalı bir ülkedir. Bu sebeple, küresel ve/veya bölgesel bir güç olma çabası içinde bulunan Türkiye, geçmişte izlediği tek boyutlu dış politika anlayışını terk ederek sahip olduğu tarihsel

⁵ Yumuşak güç kavramı hakkında detaylı bilgi için bkz. Joseph S. Nye (1990), *Bound to Lead: The Changing Nature of American Soft Power*, Basic Books, New York; Joseph S. Nye (2004), *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, PublicAffairs, New York.

ve kültürel bağları vasıtasıyla oluşturabildiği çok-kültürlü kimliğini ve yumuşak güç kapasitesini kullanmalı ve komşu ülkeler de dahil farklı coğrafyalarla ilişkiler kurmalı ve işbirliği seçenekleri aramalıdır (Davutoğlu, 2008: 78-79). Jeopolitiğin yanı sıra kimlik ve ekonomiyi de içinde barındıran stratejik derinlik anlayışı, bu politikanın uygulama araçları olarak tarihi ve kültürel bağları ön plana çıkaran yumuşak güç kullanımını ve pro-aktif bir dış politika kimliğini beraberinde getirmektedir. Böylece, Türkiye “tek boyutlu değil çok boyutlu, gelişmeleri izleyen ve ona göre durum belirleyen değil inisiyatif olarak gelişmeleri düzenleyen, sonuç odaklı, pragmatik ve vizyoner bir dış politika anlayışını benimsemiştir” (Çakmak, 2012: 930). Bu anlayış çerçevesinde Türkiye yakın bölgesinden başlayarak bir barış ve istikrar kuşağı yaratmak istemiş; pro-aktif dış politikasını özellikle ekonomi alanında kaydettiği gelişmeler neticesinde sahip olduğu yumuşak gücü ile uygulamaya koymuştur.

Yumuşak güç, kaba kuvvet ve zorlamaya dayanmayan bir güç türünü ifade etmesi noktasında ekonomik ve askeri güçten farklılaşarak 21. yüzyıl dış politika yapımında en çok kullanılan araçlardan biridir (Güder ve Mercan, 2012: 67). Aslında, Türkiye’nin askeri ve jeopolitik kapasitesinden kaynaklanan sert gücü ile bütünleşen yumuşak gücü bölge ülkeleri ile olan “tarihsel ve kültürel bağlantılar, demokratik gelenek ve kurumlar ve gelişen serbest piyasa ekonomisi” olmak üzere üç temel üzerine inşa edilmiştir (Yeşiltaş ve Balcı, 2011: 14). Türkiye’nin Afrika kıtası ile sahip olduğu ortak tarih ve kültür derinliğini siyasi bir program çerçevesinde düzenli ve istikrarlı ilişkilere dönüştürmesi de bu çerçevede düşünülmesi gereken bir gelişmedir. Değişen coğrafyalar ve coğrafi algılar neticesinde Türk dış politikasında kendine yer edinen Afrika ile ilişkilerde siyasi ve stratejik kazanımlar ve ekonomik ve kültürel bağlantılar yoluyla elde edilmeye çalışılmaktadır (Aras, 2009: 140).

Böylece, çok yönlü dış politika, Afrika’ya açılımın teorik temelini oluştururken ülke içindeki iş kuruluşları ve sivil toplum örgütleri de, devlet kurum ve kuruluşları ile birlikte, Türkiye’nin Afrika politikasını uygulayan aktörler olarak ön plana çıkmıştır. Netice olarak Türkiye, gerek siyasi gerek iktisadi açıdan kıtadaki varlığını ve görünürlüğünü; artan ticaret hacmi vasıtasıyla iktisadi iradesini; kurumsal işbirlikleri, yeni açılan elçilikler, kültürel ve siyasi temaslar neticesinde de siyasi isteğini ortaya koymuştur. Ayrıca, Türkiye’nin jeopolitik konumu ve Afrika’ya yakınlığı, kıtada bir sömürü geçmişinin olmaması, Afrika pazarlarına yapılan ticaret ve yatırım ve kıtadaki Müslümanlarla kurulan bağlar da yeni şekillendirilen Afrika politikasında Türkiye’nin duruşunu güçlendiren ve meşruiyetini sağlayan dayanaklardır. Bu kapsamda, yeni Türk dış politikasının teorik çerçevesinin kavramsal araçlar vasıtasıyla uygulamaya konması için en elverişli bölgelerden birisi olarak Afrika kıtası ön plana çıkmaktadır. Yani Afrika yeni Türk dış politikasının teorisinin pratikte uygulama alanı olmuştur. Çalışmanın bir sonraki bölümünde yeni Türk dış politikasının “stratejik faaliyet alanlarından” (Çavuşoğlu, 2016: 118) birisini teşkil eden Türkiye-Afrika ilişkileri detaylı bir şekilde tartışılacaktır.

3. Yeni Türk Dış Politikası ve Afrika

Türkiye’nin 2000’li yıllarda gözlenen iddialı ve çok-yönlü dış politikasının bir yönü Afrika’ya verdiği önem ve yaptığı vurgudur. Aslında, sahip olduğu köklü tarihî bağlarına rağmen ilgi, bilgi ve strateji yoksunluğundan dolayı Afrika kıtasına yeterince önem vermeyen Türkiye’nin kıtaya ilgisi görece yeni bir ilgidir.

3.1. Tarihsel Gelişim

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Türkiye’nin önceliği yakın komşularla olan sorunların çözülmesi ve bu ülkelerle yakın ilişkilerin tesis edilmesi idi. Bu sebeple Türkiye Afrika ülkelerine karşı uzun vadeli stratejiler geliştirmemiş ve Afrika ilişkilerine hiçbir şekilde ciddi bir biçimde müdahil olmamıştır (Özkan, 2012: 21). Bu anlayış çerçevesinde Türkiye’nin Afrika’ya karşı uyguladığı pasif politika 1998 yılına kadar devam etmiştir.

Bu yoldaki ilk kapsamlı girişim Afrika’ya açılmak üzere 1998’de dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem tarafından hazırlanan ancak AK Parti iktidarı ile birlikte uygulamaya konan Afrika Eylem Planı’dır. Dışişleri Bakanı Cem görevi esnasında Türkiye’nin, yakın jeopolitik çevresi ile siyasi ve ekonomik bağlarını oluşturmuş; artık Türkiye için Akdeniz’i geçmek ve Afrika kıtası için bir vizyon geliştirmek zamanının geldiğini açıklıkla ortaya koymuştur (Oba, 2011). Aynı zamanda, Türkiye’nin uzun yıllardır stratejik işbirliği yaptığı Batılı “dost” ülkelerinden beklediği karşılığı alamaması güçlenen Türkiye ekonomisi ve liderliği ile birleşince; bu durum Türkiye’yi Avrupa ve ABD ilişkilerinin ötesine bakmaya

itmiştir. 21. yüzyıla girildiğinde, küresel ekonomi-politikte gözlenen dönüşümlerle birlikte Afrika kıtasının öneminin artması neticesinde ekonomik olarak büyüyerek dışa açılma ihtiyacı hissedilen Türkiye Afrika'nın bu yükselişinden istifade etmek istemiş ve 2000'lerde Afrika'ya açılmaya yönelmiştir. Bu açılım ile Türkiye hem bölgesel hem de küresel arenadaki rolünü ve etkisini ve sahip olduğu yumuşak güç potansiyelini kullanarak Afrika'daki etkisini ve görünürlüğünü artırabilmeyi hedeflemiştir.

Oluşturulan Eylem Planı'nın içerdiği hedefler, ilkeler ve kararlar Türkiye ile Afrika arasındaki ilişkilerin ciddi bir dönüşüm göstermesi için gerekli irade ve kararlılığı ortaya koymaktaydı. Buna göre, Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında “yüksek düzeyli ziyaretlerin gerçekleştirilmesi; çeşitli uluslararası örgütler içinde kıta devletleri ile temasların artırılması; insani yardımların yapılması; Afrika'daki diplomatik temsilciliklerin sayısının artırılması; BM'nin kıtaya yaptığı ekonomik ve teknik yardım programlarına katkı sağlanması; ekonomik, teknik-bilimsel ve ticari işbirliği anlaşmalarının imzalanması; teknik düzeyde bakanların ve uzmanların Türkiye'ye davet edilmesi; Afrika Kalkınma Bankası'na (AKB) bağışçı ülke olarak üye olunması; Afrika İthalat-İhracat Bankası'na üye olunması ve karşılıklı iş insanları ziyaretlerinin ve iş konseylerinin tertip edilmesi” öngörülmüş; kültürel işbirliği olanakları olarak özellikle eğitim alanında gerçekleştirilecek işbirliği anlaşmaları, üniversiteler arasında iletişim ve ortak konferans-seminer çalışmaları ve burs programları belirtilmiştir (Özkan ve Akgün, 2010: 533).

Ancak, Türkiye, tüm iyi niyetine rağmen Afrika'nın sorunlarına ve zorluklarına vakıf olmadığı için; Afrikalılar ise, yaygın düşüncelerin de etkisiyle, Türkiye ile ilgili diplomatik konularda olumlu bir anlayışa sahip olmadığı için Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle öngördüğü politik, ekonomik, ticari ve kültürel alanlardaki ilişkiler istenen noktaya gelememiştir (Hazar, 2012: 5). Ayrıca, Türkiye'nin farklı dış politika öncelikleri, ülke içinde yaşanan siyasi çalkantılar ve ekonomik kriz de Eylem Planının etkin ve etkili bir biçimde uygulanmasını engellemiştir.

Türkiye'nin AK Parti iktidarı ile birlikte yeni bir dış politika anlayışı geliştirmiş olması Afrika ülkeleri ile ilişkilerin yeniden ele alınması için bir fırsat yaratmıştır. Bu çerçevede, 2005 yılının Afrika Yılı ilan edilmesi Türkiye'nin Afrika Açılımı için önemli bir dönemeç olmuştur. Küresel politika içinde kendi dış politikasını yeniden tanımlayan Türkiye, kültürel, ekonomik ve insani boyutlu dış politikası ile Afrika'ya yeniden giriş yapmıştır (Wheeler, 2011: 48). Bu tarihten itibaren, Türkiye, her zaman vurguladığı gibi, eşitlik ve karşılıklılık ilkelerine dayandırdığı Afrika Politikası'nı hem kurumsal hem de toplumsal çerçevede uygulamaya koyma fırsatını bulmuştur. 2010 yılında Türkiye'nin Afrika'ya yönelik politikasının esaslarını içeren Afrika Strateji Belgesi'nin yürürlüğe girmesiyle Afrika ülkeleri ile ilişkiler hız ve içerik kazanmıştır. 2013 yılından itibaren ise Afrika'ya Açılım Politikası yerini Afrika Ortaklık Politikası'na bırakmıştır. Ortaklık Politikası'nın temel amacı Türkiye'nin sahip olduğu tecrübesini, toplumsal, siyasal ve kültürel birikimini, sahip olduğu imkân ve kaynakları Afrikalı yönetimlerle ve halklarla paylaşmak; “Afrika sorunlarına Afrika çözümleri” ilkesi çerçevesinde, eşit ortaklık ve karşılıklı fayda ilkeleri temelinde kıtanın barış ve istikrarı ile ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunmaktır (Çavuşoğlu, 2016: 121).

Yeni Türk Dış Politikası'ndaki Afrika Açılımının Arkasında Yatan Faktörler

Afrika açılımı Türkiye'nin artık yeni bir dış politika psikolojisi ile hareket etmeye başladığının da göstergelerindedir (Bayram, 2014: 261). Bu açılım ile Türkiye, hem kendi içindeki değişimlerin hem de uluslararası gelişmelerin etkisiyle yakın ve uzak bölgesinde yeni ve bağımsız bir dış politika izleme kararlılığını ortaya koymuştur (Özkan, 2010: 535). Bu çerçevede, son zamanlarda küresel güç dengesinin yeniden oluşturulması sürecinde artan stratejik ve ekonomik önemine istinaden dünyanın çekim merkezlerinden biri haline gelen Afrika, yeni dış politikası ile Türkiye'nin de ilgi alanına girmiştir.

Türkiye'yi bu alanda etkin ve yetkin hale getiren başlıca dinamikler ise uluslararası sistem düzeyindeki dönüşüm, devlet düzeyindeki dönüşüm ve dış politika yapımı sürecindeki bireysel etki ve katkılar olmak üzere üç farklı başlık altında incelenebilir. Sistemsel faktörlerle ilgili olarak belirtilmesi gereken ilk nokta 21. yüzyıla birlikte, uluslararası sistemin Asyalı ve Doğulu ülkeler tarafından büyük bir meydan okumayla karşı karşıya kalmış olduğudur. Bu meydan okumanın baş aktörlerinden Çin ve Hindistan gibi ülkeler, Afrika'yı hızla yükselen ekonomileri için en elverişli pazar olarak kabul etmektedir. 30 milyon kilometrekarelik alanı ile “Afrika kıtası dünya petrol ihtiyacının yaklaşık % 15'ini karşılamakta,

toprakları dünyada tarıma elverişli toprakların yaklaşık 1/3'ünü oluşturmaktadır” (Karagül ve Arslan, 2013: 46). Genç nüfusunun ve doğal kaynaklarının sağladığı imkanlarla Afrika uluslararası ekonomi-politikteki rolünü giderek artırmış ve hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin öncelikleri arasında en üst sıralara yükselmiştir (Tepeciklioğlu, 2012: 60). Tüm bunların doğal bir neticesi olarak Afrika kıtası “başta Çin Halk Cumhuriyeti olmak üzere ABD, AB, Rusya, Japonya ve Hindistan gibi birçok ülkenin ilgilendiği bölge konumundadır” (Şahin, 2010). Türkiye de bu küresel yarışta geç kalmamak ve geriye düşmemek için dış politikasında Afrika'ya yer açmıştır. Makeni'nin ifadesiyle, “Türkler, Japonya'nın, Çin'in, Hindistan'ın, Avrupa ülkelerinin ve tabii ki ABD'nin Afrika ile daha fazla ilgilenmeye başladığını görmüş ve Afrika'nın komşusu olarak kendilerinin de orada olmaları gerektiğini düşünmüşlerdir” (Makeni, 2008).

Bu kapsamda belirtilmesi gereken ikinci faktör dış politikada hissedilen bireysel etki ve katkılardır. İlk bölümde tartışıldığı gibi yeni dönem dış politikasının teorik ve entellektüel zeminini hazırlayan Davutoğlu *Stratejik Derinlik* adlı eserinde Türkiye'nin Afrika politikası hakkındaki görüşlerini de açıkça ifade etmiştir. Afrika gibi jeostratejik bölgelerle ilgili aksiyoner bir dış politika vizyonu geliştirilmesi gerektiğini ifade eden Davutoğlu, “bütün sömürgeci birikime rağmen hala bakir kaynaklara sahip olan bu kıtayı bir geri kalmış ülkeler topluluğu olarak görüp küçümsemenin Türkiye ölçeğinde bir bölgesel güç için mazur görülmez bir zaaf” olduğunu ifade etmektedir. İçinde bulunduğumuz yüzyılda karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin giderek arttığına değinen Davutoğlu, “nasıl ki Afrika ile hiçbir doğrudan bağlantısı olmayan Japonya'nın küresel ekonomik etkinliğinde Afrika pazarının da ciddi bir payı olmuşsa, küresel etkinliğini artırma hedefini gözetecek bir Türkiye'nin de uluslararası ekonomi-politik rekabetteki önemli havzaları yakından takip etmesi” gerektiğini vurgulamıştır (Davutoğlu, 2010: 207). Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Davutoğlu'nun stratejik vizyonu, son dönem Türk dış politikasının genel istikametini tespit etmiş; Türkiye'yi Batı'dan kopmadan Güney ve Doğu dünyaları ile de ilişkilerini geliştirmeye yöneltmiştir.

Son olarak, devlet düzeyindeki dönüşümün etkisi ile Türkiye'de devlet temsilcilerinin yanında devlet-dışı aktörler ve kamuoyu dış politika alanında, alışılmadık şekilde önemli bir rol oynamaya başlamıştır (Özkan ve Akgün, 2010: 528). AK Parti iktidarı ile birlikte gözlenen devlet dışı aktörlerin dış politika yapım sürecine dahil edilmesi gerçeği Türkiye için yeni ve alışılmadık bir durum; Afrika coğrafyası sivil toplum örgütlerinin, iş dünyasının ve devlet çıkarlarının kesiştiği ilk örnektir. Türk dış politikasında ilk defa görülen bu kesişme Türkiye'nin Afrika açılımının arkasındaki temel dinamiktir (Özkan ve Akgün, 2010: 526). Böylece, bir taraftan dış politikanın revizyonu neticesinde yeni dış politika anlayışı çerçevesinde Türkiye Afrika kıtasına doğru açılırken diğer taraftan sivil toplum örgütleri ve iş dünyası da buradaki potansiyeli görerek Afrika ile ilgili farkındalık yaratma konusunda oldukça etkili olmuşlardır. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) gibi devlet ajansları, ile Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) gibi iş çevrelerinin işbirliği neticesinde kıta ile ilgili yeni bir kamuoyu söylemi oluşturulmuş (Özkan ve Akgün, 2010: 539) ve Afrika kıtası ile ekonomik ve siyasi alanlardaki işbirliği olanakları ortaya konmuştur. Bu işbirliği olanakları içinde yüksek düzeyli ziyaretler; teknik ve insani yardımlar; uluslararası örgütler içinde kıta devletleri ile kurulacak temaslar; ekonomik, teknik, bilimsel ve insani yardım programları; ticari işbirliği anlaşmaları; Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvelerinin devamı ve karşılıklı iş adamları ziyaretleri ve iş konseyleri gibi faaliyetler bulunmaktadır (Özkan ve Akgün, 2010: 533).

3.2. Afrika'daki Türkiye Nasıl Bir Güçtür?

Afrika kıtası hem Türkiye ekonomisine önemli bir pazar sunmakta hem de Türkiye'nin dış politikasına diplomatik seçeneklerini çeşitlendirmek için yeni bir alan sağlamaktadır (Karagül ve Arslan, 2013: 22). Bu kazanımların da etkisiyle Türkiye Afrika'da görünür bir güç olma iddiasını her platformda dile getirmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'nin Afrika'ya yönelik oluşturduğu politikaların alt yapısını sağlayan temel ilkeler Türkiye'nin bölgede nasıl bir güç olmak istediğini de göstermektedir. Dışişleri Bakanlığı'nın tanımladığına göre Türkiye-Afrika ilişkilerinin temel ilkeleri şöyledir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>):

- 1- Afrika'ya gerçekleştirilecek üst düzey ikili ziyaretler aracılığıyla yakın siyasi ilişkiler kurmak ve ikili veya çok taraflı görüşmelerde Afrikalı devletlerin meşru haklarını ve çıkarlarını korumak
- 2- Afrika'da yatırım yaparak kıtanın ekonomik sorunlarını aşmasında destek olmak, Afrika'da ve Afrikalılarla ticaret yapmak ve insani yardımda bulunmak
- 3- Afrikadaki çatışmaların barışçıl çözümünü teşvik etmek ve sağlamak amacıyla diplomatik yöntemleri kullanmak
- 4- Kıta genelinde faaliyet gösteren barış gücü operasyonlarına katkıda bulunmak

Yukarıda belirtilen ilkeler Türkiye'nin sadece realist veya liberal gerekçelerle hareket etmediğini aksine politikasının merkezine insanı koyarak sömürü ve yağma düzeninin aksine daha sosyal ve insani bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir ki söz konusu yaklaşım uluslararası ilişkiler literatüründe yumuşak güç kavramı ile karşılığını bulmaktadır. Joseph Nye'nin literatüre soktuğu yumuşak güç (Nye, 2004: 3) kavramının bir neticesi olarak, uluslararası alanda, (geleneksel anlamda askeri kapasiteye vurgu yapan) sert güce bağlılık yerini dış politikanın diyalog, işbirliği, diplomasi, kültürel ve tarihsel birikim ile karşılıklı ekonomik bağımlılık gibi unsurlar üzerine dayandığı bir anlayışa işaret etmektedir. Söz konusu güç, kaynağını karşı tarafı kültürel değerler, siyasi ilkeler ve (meşru olup etik değer taşıdığı sürece) dış politika ile kamu diplomasisi bazında ikna etme yeteneğinden almaktadır (Nye, 2004: 11). Bu çerçevede, bir ülkenin tarihi, kültürü, ideolojisi, kurumları, değerleri ve hatta coğrafyası bile o ülkenin güç kaynaklarıdır. Gücün kullanımı ise devlet ve hükümet yetkilileri ile temsilcileri yanında aynı zamanda sivil toplum örgütleri ve temsilcileri tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede, Davutoğlu ile Nye'nin görüşlerinin keşiştirerek Türkiye'nin Afrika'daki varlığını tarihi, kültürü ve coğrafyası gibi sahip olduğu yumuşak güç kaynaklarıyla meşrulaştırmak mümkündür. Türkiye, bu güç kaynaklarını kullanarak Afrika ülkeleri ile ilişkilerini "eşitlerin ortaklığı" ilkesine dayandırmaktadır (Habiyaremye ve Oğuzlu, 2014: 79).

4. Türkiye'nin Afrika'daki Yumuşak Gücü

1990'lardan itibaren yaşanan ve halen yaşanmakta olan jeo-politik değişiklikler neticesinde güç hızla ulus-altı ve ulus-ötesi aktörlere yayılmaktadır. Devletler uluslararası siyasetin en önemli aktörü olmaya devam ederken sivil toplum kuruluşları, dini ve kültürel kanaat önderleri, iş dünyası ve ulus-altı/ulus-ötesi ağlar da kamuoyunu şekillendirmede aktif olarak rol oynamaktadır. Bu sebeple herhangi bir devletin gücünün ölçülmesi veya değerlendirilmesi için devletin, sivil toplum kuruluşlarının ve şirketlerin bir bütün içinde değerlendirilmesi; yumuşak güç, uyumsuzluk çözümleri ve bölgesel ekonomik entegrasyon gibi "zorlayıcı olmayan güç" unsurları da dikkate alınmalıdır (Köse, 2014: 34). Çalışmanın bu bölümünde dünya siyasetindeki jeopolitik dönüşümlerle bağlantılı olan Türk dış politikasındaki güç değişimi neticesinde gözlenen yeni güç kaynaklarının resmi devlet temsilcileri, devlet kurum ve kuruluşları ve devlet dışı aktörler tarafından Afrika kıtasındaki uygulamaları incelenecektir.

4.1. Yumuşak Güç Kaynaklarının Devlet Eliyle Kullanımı

Türkiye'nin Afrika'da sahip olduğu yumuşak gücü devlet eliyle kullanmasının ilk yolu iki taraf arasında kurulan resmi ilişkilerdir. Bu tür ilişkiler bir katalizör görevi görmekte ve ikili ilişkilerin etraflıca değerlendirilmesinde, altyapının oluşturulmasında, geleceğe yönelik bir yol haritası belirlenmesinde ve en önemlisi ilişkilerde kurumsallaşmanın sağlanmasında önemli rol oynamaktadır.

4.1.1. Resmi İlişkiler

Türkiye-Afrika ikili ilişkilerinde resmi ilişkiler karşılıklı gerçekleştirilen üst düzey ziyaretler ve açık olan diplomatik misyon temsilcilikleri ile bölgesel örgütlenme kapsamındaki işbirliği modelleri ve zirve toplantıları ile yürütülmektedir.

Üst Düzey Ziyaretler: Özellikle 2005 yılından itibaren karşılıklı üst düzey ziyaretler ve siyasi temaslar çerçevesinde Türkiye'den Etiyopya, Güney Afrika, Kenya, Tanzanya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kamerun, Nijerya, Gana, Gine, Gabon, Etiyopya, Sudan, Somali, Güney Afrika, Nijer, Senegal ve Güney Afrika Cumhuriyeti dahil olmak üzere kıta ülkelerine Cumhurbaşkanı, Başbakan veya Dışişleri Bakanı seviyesinde resmi ziyaretlerde bulunulmuştur. Öte yandan, Nijerya, Çad, Cibuti, Somali,

Moritanya, Tanzanya, Uganda ve Zambiya Devlet Başkanları da Türkiye'yi ziyaret etmişlerdir. Bu temaslar neticesinde tesis edilen siyasi, ticari ve kurumsal işbirliği örnekleri ve gerçekleştirilen zirve toplantıları Türkiye'nin Afrikalı ülkelere karşı uyguladığı yumuşak gücün önemli parçalarıdır.

Elçilikler: 2017 yılı başı itibariyle Afrika'da 39 ülkede Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği, Ankara'da ise 32 Afrika ülkesinin Büyükelçiliği bulunmaktadır. (Çavuşoğlu, 2016: 117).

Bölgesel Örgütlenme Düzeyinde İşbirliği: Türkiye, Afrika'daki bölgesel örgütlenmelere de farklı şekillerde dahil olmaktadır. 12 Nisan 2005 tarihinde Afrika Birliği'nde gözlemci statüsü kazanmış ve Afrikalı yetkililerle siyasi ilişkilerin kesintisiz devam ettirilmesi yolunda önemli bir adım atılmıştır. Ocak 2007'de dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan Afrika Birliği'nin Olağan Zirvesi'ne katılmıştır. Ocak 2008 tarihinde Afrika Birliği Zirvesi'nde kıtanın stratejik ortağı ilan edilmiş ve böylece kıtasal politikada etkili bir aktör olduğu ispatlanmıştır. Türkiye, aynı zamanda kıtada faaliyet gösteren alt bölgesel örgütlenmelerle de ilişkilerini geliştirmektedir. Bu kapsamda, Mayıs 2008 tarihinde kazanılan Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi (IGAD) Uluslararası Ortaklar Forumu üyeliği ve Haziran 2010 tarihinde Darüsselam'deki (Tanzanya) Türkiye Büyükelçiliği'nin Doğu Afrika Devletler Topluluğu (EAC) nezdindeki akreditasyonun da söz etmek gerekmektedir.

Zirve Toplantıları: Karşılıklı ilişkilerin kurumsallaştırılmasını sağlayan en önemli araçlardan biri de artık düzenli bir nitelik kazanan Zirve Toplantıları'dır. İlki 18-21 Ağustos 2008 tarihinde İstanbul'da düzenlenen I. Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi'nde Afrika'ya açılma politikası başarılı bir şekilde sonuçlandırılmış ve ikili ilişkilerde işbirliği ve stratejik ortaklık dönemi başlatılmıştır (Oba, 2011; Oba 2016; Hazar, 2012). Zirvede kabul edilen "Türkiye-Afrika İşbirliği İstanbul Deklarasyonu: Ortak Bir Gelecek İçin İşbirliği ve Dayanışma" ve "Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi" başlıklı belgelerin oybirliği ile kabul edilmesiyle iki taraf arasındaki ortaklık çerçevesi çizilmiş ve işbirliği için öncelikli alanlar belirlenmiştir. Söz konusu alanların "hükümetler arası işbirliği, ticaret ve yatırım, tarım, kırsal kalkınma, su kaynaklarının yönetimi, küçük ve orta ölçekli işletmeler, sağlık, barış ve güvenlik, altyapı, enerji ve ulaşım, kültür, turizm ve eğitim, iletişim, medya, bilgi ve iletişim teknolojisi ile çevre" konuları olması kararlaştırılmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <http://africa.mfa.gov.tr>).

Zirvede ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi gerektiği de vurgulanmış ve bu amaçla Türk-Afrika Odası'nın kurulması yönünde anlaşmaya varılmıştır. Zirve'de ayrıca, "Türkiye-Afrika Zirvesi'nin her beş yılda bir dönüşümlü olarak Türkiye ve Afrika'da düzenlenmesi, II. Zirve'nin 2013 yılında Afrika'da gerçekleştirilmesi, Eylem Planı'nın uygulanış sürecini değerlendirmek ve bir sonraki zirveye hazırlık yapmak amacıyla zirveler arasında kalan dönemin her üçüncü yılında bakan düzeyinde bir gözden geçirme konferansı ile Kıdemli Memurlar Toplantısı düzenlenmesi" yönünde kararlar alınmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <http://africa.mfa.gov.tr>).

Bu zirvede alınan kararlar uyarınca, 15 Aralık 2010 tarihinde Kıdemli Memurlar Toplantısı gerçekleştirilmiş ve 2010-2014 yıllarını kapsayan Türkiye-Afrika İşbirliği Ortak Uygulama Planı kabul edilmiştir (Hazar, 2012: 35). Aynı zamanda, 16 Aralık 2011 tarihinde İstanbul'da Bakan Düzeyinde Gözden Geçirme Toplantısı'nın gerçekleştirilmesi karara bağlanmıştır. Söz konusu kararlar bir detay olarak görülebilir olmasına rağmen, ilişkilerin ciddiye alındığını ve aynı zamanda kurumsallaştırılarak devam ettirileceğini gösterdiği için önemlidir. Artık Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerindeki açılış safhası tamamlanmış, karşılıklı ilişkilerde işbirliği ve stratejik ortaklık dönemi başlamıştır.

19-21 Kasım 2014 tarihinde Ekvator Ginesi'nin başkenti Malabo'da gerçekleştirilen İkinci Zirve ilişkilerin bir düzenlilik ve süreklilik kazandığını göstermesi bakımından önemlidir. İkinci zirve "sürdürülebilir kalkınma ve bütünleşmenin güçlendirilmesi için yeni bir ortaklık modeli" teması altında toplanmıştır. Zirvede kabul edilen bir bildiri ile 2015-2019 Ortak Uygulama Planını kabul eden taraflar karşılıklı ilişkilerin Afrika'nın öncelikleri ve ihtiyaçları doğrultusunda özellikle ticaret ve yatırım, barış ve güvenlik, eğitim ve kültür, enerji, ulaştırma ve teknoloji transferi alanlarındaki somut projelerle ve Afrika Birliği ile eşgüdüm halinde hayata geçirilmesi konusunda mutabakata varmış; 3. Zirvenin 2019 yılında Türkiye'de gerçekleştirilmesini planlamıştır. Bu zirve Türkiye-Afrika ilişkilerinin artık doğal bir sürece girdiğini ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulduğunu göstermektedir.

4.1.2. Ekonomik Entegrasyon İşbirlikleri

Türkiye ve Afrika kıtası arasındaki gelişen ve ilerleyen ekonomik ve ticari ilişkiler de Türkiye'nin Afrika'da uyguladığı bir diğer yumuşak güç aracıdır. Türkiye sahip olduğu bu potansiyeli kullanarak hem kıtadaki varlığını pekiştirmeye hem de Afrika'yı uluslararası ilgi konusu haline getirmeye çalışmaktadır (Özkan, 2012: 25).

Ekonomik temasların artmasının en somut göstergesi ticaret ve yatırım rakamlarıdır. 2003 yılında Türkiye ile Afrika arasındaki 5 milyar dolar seviyelerinde olan ticaret hacmi 2014 yılında dört katlık bir artışla 23,4 milyar doları aşmış, bu rakam 2016 yılı itibariyle 16.7 milyar dolar olarak kaydedilmiştir. Türkiye'nin kıtadaki yatırımlarının da 6 milyar dolar civarında olduğu düşünülmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>).

Türkiye'nin 2008 yılında AKB ve Afrika Kalkınma Fonu üyeliği için yapmış olduğu başvuru aynı yıl kabul edilmiş; ilgili anlaşmaların TBMM tarafından onayı ile Türkiye Ocak 2013'ten itibaren AKB'nin bölge dışından 26. üyesi, olmak üzere hem AKB'ye hem de Afrika Kalkınma Fonu'na üye olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin Afrika kıtasında ekonomik nitelikli bölgesel örgütlerle de ilişkisi bulunmaktadır. Abuja'daki (Nijerya) Türkiye Büyükelçiliği 2005 yılında Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) nezdinde akredite edilmiştir. Aynı şekilde, Lusaka'daki (Zambiya) Türkiye Büyükelçiliği Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA) nezdinde, Librevil Büyükelçiliğimiz ise Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'na (ECCAS) akredite olmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <http://africa.mfa.gov.tr>). Ayrıca, uzun vadede, Türkiye'nin Doğu Afrika ülkeleri (Kenya, Uganda, Tanzania, Burundi, ve Rwanda) arasında 2019 yılında gümrük birliği oluşturacak olan Doğu Afrika Topluluğu ile serbest ticarete başlaması da beklenmektedir.

4.1.3. Uyuşmazlık Çözümü-Barış Gücüne Katkı

Türkiye, yukarıda bahsedilen tüm girişimlerde yumuşak güç kullanan bir aktör olarak özellikle kriz bölgelerinde barış dilinin galip gelmesi için çaba harcamaktadır. Öncelikle, Afrika Birliği'nin kıtadaki çatışmaların önlenmesi, yönetimi ve çözüme kavuşturulması konularındaki rolünün ve öneminin bilincinde olarak Afrika Birliği bünyesinde oluşturulan Barış ve Güvenlik Konseyi ile Afrika Hazır Gücünün kurulmasına destek olmuştur.

Bunun yanında, Türkiye aktif olarak Afrika'da görev yapan BM barış gücü ekiplerine (MINUSCA/Ota Afrika Cumhuriyeti), MONUSCO/Kongo Demokratik Cumhuriyeti, UNAMID/Darfur, UNMISS/Güney Sudan, UNMIL/Liberya, MINUSMA/Mali, UNOCI/Fildişi Sahili, UNSOM/Somali) personel desteği sağlamakta (United Nations, 2017); Afrikalı asker ve polis güçlerine eğitim vermektedir.

Türkiye, deniz gücü ile de kıta barış ve güvenliğine katkısını sağlamaktadır. Bu kapsamdaki en bilinen örnek Somali kıyılarında korsanlık karşıtı operasyonlarda Türkiye'nin sağladığı destektir. Söz konusu farklı örnekler Türkiye için en önemli güç kaynaklarından birinin güven ve yapısal barış inşası çabaları ve girişimleri olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda, Türkiye askeri gücünü bile barış ve istikrar adına bir yumuşak güç aracı olarak kullanmaktadır.

4. 2. Yumuşak Güç Kaynaklarının Devlet Kurum ve Kuruluşları Eliyle Kullanımı

Türkiye'nin Afrika ülkelerine yönelik insani yardım ve resmî kalkınma yardımları Türkiye'nin yumuşak güç kullanımının en önemli göstergelerindendir. Türkiye, kıtada yaşanan insani krizler karşısında mazlum durumuna düşen insanlara da el uzatmakta ve bu insanların çaresizliklerini bir nebze olsun dindirmek için insani yardımlarda bulunmaktadır. Bu kapsamda insani krizler karşısındaki tutumuyla uluslararası insani yardım çalışmalarının temel aktörlerinden biri haline gelen Türkiye sağlık, tarım, eğitim, çevre, altyapı ve kapasite geliştirme gibi çok farklı alanlarda işbirliğine odaklanarak yumuşak gücünü ön plana çıkarmakta ve Afrika kıtasında ve pazarında dikkat çekici bir etki yaratmaktadır (Çolak, 2012). Böylece, Türkiye "siyasi, ekonomik, kültürel ve insani boyutlu politikası ile Afrika'da uzun vadeli varlığının altyapısını" oluşturmuştur (Karagül ve Aslan, 2013: 47).

Türkiye'nin Afrika'daki yumuşak gücünü kullanan kurumların başında TİKA gelmektedir. TİKA, 1992 yılında Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlardaki devletlerin demokrasiye geçişlerinde yardım amacıyla

kurulmuş olmasına rağmen zaman içinde küresel bir yardım ajansına dönüşmüş ve Türkiye'nin dış politika konularının çeşitlenmesine paralel olarak kendi ilgi ve operasyon alanını da genişletmiştir (Özkan ve Akgün, 2010: 537). Bu dönüşüm sonunda uzun dönemli kalkınma odaklı yardımların ve projelerin tasarlandığı Afrika TİKA'nın öncelik alanlarından biri olmuştur. 16 ofis aracılığıyla dağıttığı kalkınma yardımlarını kıtanın ihtiyaçlarına göre şekillendirmekte ve genelde altyapı geliştirilmesi ile kültürel işbirliğine odaklanmaktadır.⁶ Böylece, Türkiye siyasi ve ekonomik ilişkilerini tamamlayan kültürel ve insani boyutlu politikası ile de Afrika'da uzun vadeli varlığının altyapısını oluşturmuştur.

Türk Hava Yolları, Afrika ülkelerine başlattığı doğrudan uçuşlarla Türkiye'nin Afrika Açılımı'na büyük katkıda bulunmuştur. Halklar arasındaki bağlantıların kuvvetlendirilmesi, iş dünyasının birbiriyle temasının kolaylaştırılması, en önemlisi Afrika halklarının dünyaya ulaşımının kolaylaştırılması adına bugün itibarıyla THY uçtuğu 32 ülkede 51 nokta (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>) ile Afrika ülkelerini dünyaya bağlayan en büyük havayolu şirkettir. Bu bağlantıların Afrika ülkelerinin ekonomilerine ve turizme katkısı yadsınamaz bir gerçekliktir.

Ayrıca, Afrikalı öğrencilere Türkiye tarafından sağlanan devlet burslarının da uzun vadede Türkiye'nin Afrika politikasının sürdürülebilirliği için taşıdığı önem de aşikardır. Son verilere göre Afrika ülkelerinden gelen ve devlet bursu ile yüksek öğretim kurumlarında okuyan öğrenci sayısı 5.437'dir (Njuafac ve Katman, 2016: 560). Sadece 2016-2017 akademik yılında burs sağlanan öğrenci sayısı 1.312'dir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>). Ayrıca, Dışişleri Bakanlığı Diploması Akademisi tarafından düzenlenen "Uluslararası Genç Diplomatlar Eğitim Programı"na da bugüne kadar Afrika ülkelerinden 197 diplomat katılmıştır (Çavuşoğlu, 2016: 121).

4.3. Yumuşak Güç Kaynaklarının Sivil Toplum Kuruluşları (Devlet-Dışı Aktörler) Eliyle Kullanımı

Devlet temsilcileri ve devlet kuruluşlarıyla yürütülen girişimlerin yanında sivil toplum kuruluşları aracılığıyla tesis edilen siyasi, ticari, kültürel ve kurumsal işbirliği örnekleri Afrika ülkeleri ile ekonomik anlamda ilişkilerin kuvvetlendirilmesi, ticaret hacminin artırılması, kıtaya teknoloji transferi hedefleri için önemlidir. Bu hedeflere ulaşmak için en etkin güç araçları arasında ticaret konseyleri, özel şirketler, ticaret fuarları gelmektedir. Ekonomi odaklı bu tür girişimlerin merkezinde TOBB ve DEİK gibi iş dünyası temsilcileri etkin roller üstlenmektedir.

2008 yılında gerçekleştirilen I. Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi esnasında Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın da katkısıyla DEİK ve TOBB ortaklığında Türkiye-Afrika İş Forumu düzenlenmiş ve bu Forum'da İstanbul Deklarasyonu kabul edilmiştir. Deklarasyona göre, "Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında ticaretin geliştirilmesi, yatırımların artırılması, uygun bir yatırım ve iş çevresinin oluşturulmasına katkıda bulunulması, teknoloji ve bilgi transferinin teşvik edilmesi ve Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında lojistik alt yapının geliştirmesine destek olunması" amaçlanmıştır. Yine bu deklarasyona göre, "Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve Afrika Ticaret-Sanayi-Ziraat ve Meslek Odaları Birliği (UACCIAP) arasındaki işbirliğini kurumsallaştırmak amacıyla, Türkiye-Afrika Odası'nın kurulması" kararlaştırılmış ve Oda 2015 yılında kurulmuştur (Oba, 2011). DEİK de kendisine bağlı olarak faaliyet gösteren 30 Afrika İş Konseyi ile çalışmalarını sürdürmekte ve bu sayıyı 54 Afrika ülkesini de kapsayacak şekilde artırmaya çalışmaktadır.

Devlet-dışı aktörlerin arasında kültürel ve sosyal alanlarda varlıklarını hissettiren kurumsal, sportif, akademik, medya ve insani kuruluşlar da mevcuttur. Bu kapsamda, akademik olarak Ankara Üniversitesi Afrika Araştırma ve Uygulamaları Merkezi (AÇAUM), Gazi Üniversitesi Afrika ve Ortadoğu çalışmaları yüksek lisans programı, Kadir Has Üniversitesi Ortadoğu ve Afrika Araştırma-Uygulama Merkezi, Türk-Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) bünyesinde kurulan Afrika Enstitüsü, Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği'nden (ORDAF); kültürel olarak ise Afrikalılar Dayanışma

⁶ Daha detaylı bilgi için bkz. Mürsel Bayram (2016) , "Türk Dış Politikasının Değişim Parametresi Olarak Afrika Açılımı ve İnsani Diploması Faaliyetleri", *Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar*, Editör: Erman Akıllı, Nobel Akademik Yay., İstanbul, 402-422.

ve Kültür Derneği (Dağtaş, 2010: 64-65), Afrotürk Vakfı, African Innovation and Development'dan bahsetmek (AID) gerekmektedir. Adı geçen çok farklı düşünce kuruluşları tarafından Afrika ile ilgili konferanslar düzenlemekte ve iki taraf arasındaki bilgi noksanlığının giderilmesine dönük çalışmalar yapılmaktadır.

Yukarıda detaylıca gösterilmeye çalışılan girişimler ve kazanımlar Türkiye'nin Afrikalı ortakları ile farklı alanlarda işbirliğine gidip, belli bir düzeyde kurumsallaşmayı da sağlayarak kendi yumuşak güç potansiyelini Afrika'da başarılı bir şekilde kullandığını ve dikkat çekici bir etki yarattığını göstermektedir (Çolak, 2012). Sürdürülebilir işbirliği zemininde ortaklık anlayışı ile hareket eden Türkiye, kendi içinde büyük bir atılım yaparak kamu kurum ve kuruluşları ile hükümet-dışı kuruluşların da etkisi ile kıtadaki varlığını güçlendirmiş ve görünürlüğüne büyük ölçüde artırmıştır.

SONUÇ

Türkiye'nin Afrika kıtasına açılması hem ülke içindeki siyasi değişiklikler hem de küresel çapta yaşanan gelişmelerin neticesinde mümkün olmuştur. AK Parti iktidarı ile Türk dış politikasının geleneksel parametreler dışına çıkarak çok yönlü ve çok boyutlu bir çerçevede tanımlanması Türkiye'nin sadece yakın komşularıyla değil bu zamana kadar ihmal edilen diğer bölge ve kıtalarla da ekonomik ve siyasi ilişkilerini geliştirmesine imkan vermiştir. Afrika açılımı da bu yeni dış politikanın ayrılmaz bir unsurudur. Bu çerçevede, Türkiye'nin Afrika açılımı da sadece bir rastlantı değil bilakis Türkiye'nin hem yakın hem de uzak çevresine karşı bakış açısının değişmesinin bir neticesidir. Aslında, Afrika açılımı Türkiye'nin yeni dış politika psikolojisinin somut göstergelerinden biridir. Batı eksenli dış politikanın yerine çok yönlü/çok boyutlu bir dış politika benimsenmesi ile birlikte şimdiye kadar ihmal edilen bölge ve ülkelerle ilişkiler ivme kazanmış ve Afrika da artık Türkiye'ye uzak ve problemlili bir coğrafya olarak görülmekten çıkmıştır.

Diğer taraftan, modern uluslararası sistemin günümüz dünyasında büyük bir dönüşüm ve meydan okuma ile karşı karşıya olması, küresel ekonomideki liderliğin el değiştirmesi ve gelişmiş ülkelere Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelere doğru kayması sonucunda bu ülkelerin hızla yükselen ekonomileri için Afrika'yı yeni bir pazar olarak görmeleri Afrika kıtasının uluslararası ekonomi-politikteki önemini giderek artırmıştır. Bu artan öneme istinaden Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları ve iş çevreleri de ister ticaret ister insani boyutta olsun Afrika ile ilişkilerin daha etkin ve daha etkili ilişkiler kurulması için hükümetleri zorlamışlardır. Böylece, hem devlet temsilcilerinin hem de sivil toplum temsilcilerinin uzlaşmasını da beraberinde getiren Afrika politikası neticesinde Afrika ile kurulan siyasi, iktisadi ve diplomatik ilişkiler dinamik bir süreç kazanmıştır.

Uyguladığı politikanın merkezine insanı koyarak sömürü ve yağma düzeninin aksine daha sosyal ve insani bir yaklaşımı benimseyen Türkiye Afrika kıtasında yumuşak gücün temsilcisi olmuştur. Coğrafi ve jeo-politik konumunun getirdiği avantajları da kullanarak, Afrika'yı önceleyen dış yardım ve kalkınma politikaları çerçevesinde yürütülen devlet-STK işbirliği ve resmi kalkınma yardımları Türkiye'nin sahip olduğu yumuşak güç potansiyelini başarılı bir şekilde ve tüm yönleriyle kullandığını göstermektedir. Bugün itibarıyla, kamu kurumları, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve insani yardım örgütleri tarafından bütüncül bir dış politika anlayışı içinde yürütülen ve siyasi, insani, ekonomi ve kültür olmak üzere dört ayak üzerinden devam ettirilen ilişkilerde siyasi diyalog mekanizmalarından ticaret hacmine, ekonomik yatırımlardan eğitim faaliyetlerine kadar birçok alanda hızlı ilerlemeler kaydedilmiştir.

Afrika ile ilişkilerinde vurguyu her zaman eşit ortaklık ve geleceğe dair iyimserlik üzerine yapan ve tarihi geçmişi ile kültürel bağlarına istinaden kıta ülkeleri tarafından da büyük bir memnuniyetle karşılanan Türkiye'nin kıtadaki istikrarlı varlığını sürdürebilmesi için tedbirli olması gereken bazı noktalar da mevcuttur. Öncelikle, Türkiye yeni küresel oyunda bu bölgede yalnız olmadığını bilmeli, kıtadaki gelişmeleri izler ve çözüm üretmeye çalışırken (Çin ve Hindistan gibi) diğer küresel aktörleri de takip etmelidir. Afrika ile ilişkilerin tarihsel ve kültürel bağlara dayandığı düşünüldüğünde Türkiye'nin, halklar arası diyalogu kuvvetlendirmesi ve ilişkilere daha da hız vermesi önemlidir. Aynı şekilde, akademik ve kültürel çalışmalar da geliştirilmeli; Afrika ile siyasi, iktisadi ve ticari alanda artan ilişkiler, akademik ve kültürel alanda aynı paralellikte devam ettirilmeli ve bölge ile ilgili bilgi eksikliği mümkün olduğunca giderilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aras, Bülent (2009), The Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy, *Insight Turkey*, Volume: 33, Issue: 3, s. 127-142.
- Bal, İdris (2001), *21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası*, ALFA Yay., İstanbul.
- Balcı, Ali (2013), *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, Etkileşim Yay., İstanbul.
- Bayram, Mürsel (2014), “Türk Dış Politikasının Dönüşüm Sürecinde Afrika”, *Türkiye'nin Dış Politikası: Yeni Eğilimleri, Yeni Yönelimleri, Yeni Yaklaşımları*, Editör: İdris Demir, Dora Yay., Bursa, s. 261-278.
- Çakmak, Haydar (2012), *Türk Dış Politikası 1919-2012*, Barış Platin Kitap, Ankara.
- Çavuşoğlu, Mevlüt (2016), *2017 Yılına Girerken Dış Politikamız*, Dışişleri Bakanlığı'nın 2017 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu'na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık, www.mfa.gov.tr/site_media/html/2017-yili-basinda-dis-politikamiz.pdf, 26.10.2017.
- Çopur, Murat (2010), “Türk Dış Politikasının Ekseni Kayıyor mu?”, *Süreç ANALİZ*, 16.04.2010, <http://www.surecanaliz.org/tr/ekopolitik-haber/icerik/turk-dis-politikasinin-ekseni-kayiyor-mu> (Erişim Tarihi: 22.11.2017)
- Çolak, Fadime Gözde (2012), “Turkey's African Opening: Limits and Potential”, *The Jerusalem Review*, 19 September 2012, <http://thejerusalemreview.com/2012/09/19/turkeys-african-opening-limits-and-potential>, 30.10.2017.
- Davutoğlu, Ahmet (2008), “Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007”, *Insight Turkey*, Volume: 10, Issue: 1, p. 77-96.
- Davutoğlu, Ahmet (2010), *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yay., İstanbul.
- Davutoğlu, Ahmet (2013), “Zero-Problems in a New Era”, *Foreign Policy Magazine*, 21.03.2013, http://www.foreignpolicy.com/articles/2013/03/21/zero_problems_in_a_new_era_turkey, Erişim Tarihi: 26.10.2017.
- Gönlübol, Mehmet (1996), *Olaylarla Türk Dış Politikası*, 9. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Güder, Süleyman ve M. Hüseyin Mercan (2012), “2000 Sonrası Türk Dış Politikasının Temel Parametreleri ve Ortadoğu Politikası”, *İnsan ve Toplum*, Cilt: 2, Sayı: 3, 2012, s. 57-92.
- Habiyaremye, Alexis and Tarık Oğuzlu (2014), “Engagement with Africa: Making Sense of Turkey's Approach in the Context of Growing East-West Rivalry”, *Uluslararası İlişkiler*, Volume: 11, Issue: 41, p. 65-85
- Hazar, Numan (2012), *Türkiye Afrika'da: Eylem Planının Uygulanması ve Değerlendirme Onbeş Yıl Sonra*, *Orsam Rapor No: 124*, Ankara.
- Karagül, Soner ve İbrahim Arslan (2013), “Türkiye'nin Afrika Açılım Politikası: Tarihsel Arka Plan, Stratejik Ortaklık ve Geleceği”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 9, Sayı: 35, s. 21-55.
- Karpat, Kemal, H. (2012), *Türk Dış Politikası Tarihi*, Timaş Yay., İstanbul.
- Köse, Talha (2014), “Türkiye'nin Kuzey Afrika ve Ortadoğu Bölgesindeki Gücü: Zorlayıcı Olmayan Gücün İmkân ve Sınırları”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 11, Sayı: 41, s. 29-61.
- Kösebalaban, Hasan (2014), *Türk Dış Politikası: İslam, Milliyetçilik ve Küreselleşme*, Çeviren: Hüsamettin İnaç, BigBang Yay., Ankara.
- Makeni, John (2008), “Ambitious Turkey makes first major move for Africa's heart”, 31.08.2008,

- <http://www.turkishnews.com/en/content/2008/08/31/ambitious-turkey-makes-first-major-move-for-africas-heart/>, 20.10.2017.
- Njuafac, Therence Atabong and Filiz Katman, "Main Dynamics of Turkish-African Relations in the 21st Century", *European Researcher*, Volume: 112, Issue: 11, p. 556-566.
- Nye, Joseph S. (2004), *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, PublicAffairs, New York.
- Oba, Ali Engin (2011), "Türk Diplomasisi ve Afrika", *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 21.06.2011, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1359/turk_diplomasisi_ve_afrika, 25.10.2017.
- Oba, Ali Engin (2016), "Türkiye'nin Afrika Politikası ve Türk Dünyası", *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 08.07.2016, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/29884/turkiyenin_afrika_politikasi_ve_turk_dunyasi, 25.10.2017.
- Oran, Baskın (2013), "Dönemin Bilançosu", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I: 1919-1980*, Editör: Baskın Oran, İletişim Yay., İstanbul.
- Öniş, Ziya (2011), "Multiple Faces of the New Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique", *Insight Turkey*, Volume: 13, Issue: 1, 2011, s. 47-65.
- Özkan, Mehmet (2010), "What Drives Turkey's Involvement in Africa?", *Review of African Political Economy*, Volume: 37, Issue: 126, Aralık 2010, p. 533-540.
- Özkan, Mehmet Özkan (2012), "Türkiye'nin Afrika'da Artan Rolü: Pratik Çabalar ve Söylem Arayışları", *Orta Doğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 46, s. 19-28.
- Özkan, Mehmet and Birol Akgün (2010), "Turkey's Opening to Africa", *The Journal of Modern African Studies*, Volume: 48, Number: 4, p. 525-546.
- Sander, Oral (1982), "Türk Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 37, Sayı 3, Ankara 1982, s. 105-124.
- Sönmezoglu, Faruk, *İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası*, Der Yay., İstanbul.
- Sözen, Ahmet (2010), "A Paradigm Shift in Turkish Foreign Policy", *Turkish Studies*, Volume: 11, Issue: 1, p. 103-123.
- Şahin, Özgecan (2010), "Türkiye'nin Afrika Açılımı", *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi* 19.07.2010, www.bilgesam.org/incele/43/-turkiye-nin-afrika-acilimi, 30.10.2017.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, İkinci Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi, <http://africa.mfa.gov.tr>, 25.10.2017
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-Afrika İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>, 27.10.2017.
- Tepeciklioğlu, Elem E. (2012), "Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri", *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 59-94.
- United Nations, *Summary of Contributions to UN Peacekeeping by Country, Mission and Post*, 31.05.2017, http://www.un.org/en/peacekeeping/contributors/2015/may17_3.pdf, 31.10.2017.
- Wheeler, Tom (2011), "Ankara to Africa: Turkey's outreach since 2005", *South African Journal of International Affairs*, Volume: 18, Issue: 1, p. 43-62.
- Yeşiltaş, Murat (2013), "The Transformation of the Geopolitical Vision in Turkish Foreign Policy",

- Turkish Studies, Volume: 14, Issue: 4, p. 661-687.
- Yeşiltaş, Murat ve Ali Balcı (2011), “AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita”, *Bilgi Dergisi*, Sayı 23, Kış 2011, s. 9-34.
- “Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu’nun 3. Büyükelçiler Konferansı’nın Açılışında Yaptığı Konuşma, 03 Ocak 2011”,
http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-3_buyukelciler-konferansi_ninacilisinda-yaptigi-konusma_-03-ocak-2011.tr.mfa, 30.06.2014.